

RAAP-NOTITIE 5602

Boren bij de bisschop: plangebied Parklaan in Haarlem

Gemeente Haarlem
Archeologisch vooronderzoek:
een bureau- en inventariserend veldonderzoek
(verkennende fase)

6000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

RAAP

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: M7 Development, Parade 15, 5211 KL 's-Hertogenbosch (contactpersoon: mw. M.L. Berkelmans).

Titel: Boren bij de bisschop: plangebied Parklaan in Haarlem, gemeente Haarlem; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkennde fase)

Status: eindversie

Datum: 11 juli 2016

Auteur: drs. R.W. de Groot

Projectcode: HAPL

Bestandsnaam: NO5602_HAPL

Projectleider: drs. R.W. de Groot

Projectmedewerkers: F.J. van der Wal & drs. S. Warning

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 62627 (zaaknummer: 2451679100)

Bewaarplaats documentatie: RAAP West-Nederland

Autorisatie: drs. M. Jordanov

Bevoegd gezag: gemeente Haarlem, mevrouw drs. A.C. van Zalinge (contactpersoon: de heer drs. P.A.M.M. van Kempen)

Gemeentelijke projectcode: PAL.0.2014

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2016

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van M7 Development heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juli en augustus 2014 een archeologisch onderzoek uitgevoerd in plangebied Parklaan in Haarlem, gemeente Haarlem. De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om op deze locatie een appartementencomplex met halfverdiepte parkeergarage te realiseren.

Op basis van de onderzoeksresultaten en de voorgenomen bodemingrepen (§ 1.3) kan worden geconcludeerd dat bij uitvoer van de (graaf)werkzaamheden voor de nieuwbouw vermoedelijk archeologische resten zullen worden verstoord.

Het betreft resten van bebouwing en tuinen die vanaf (het einde van) de 17e eeuw langs de noordelijke rand van het plangebied gestaan hebben. Het Oude Duinzand wordt ter plaatse van het toekomstige bouwvlak niet geraakt door de werkzaamheden, die tot maximaal 1,25 m -Mv reiken. Alleen ter plaatse van boring 5 bevindt het Oude Duinzand zich binnen de ontgravingsdiepte. In dit deel wordt dit niveau ook niet bedreigd, aangezien deze boring buiten het toekomstige bouwvlak ligt. Indien de bebouwing wordt voorzien van heipalen, zullen deze wel tot in de Oude Duinafzettingen reiken. Gezien de geringe verstoring die door een heipaal veroorzaakt wordt, wordt het slaan van heipalen niet als verstoring van eventuele archeologische resten beschouwd (zie: De Groot & Kok, 2013).

Vanwege de aard van de werkzaamheden (aanleg van een halfverdiepte parkeerkelder tot 1,25 m -Mv) en de diepteligging van de archeologische kansrijke laag (vanaf 0,1 tot 0,45 m -Mv) lijkt planaanpassing niet tot de mogelijkheden te behoren.

Op basis van de resultaten van het onderzoek werd geadviseerd om ter plaatse van het toekomstige bouwvlak een archeologisch proefsleuvenonderzoek uit te laten voeren. Doel van dit onderzoek zal zijn om te bepalen of inderdaad resten van gebouwen en tuininrichting aanwezig zijn en wat hun fysieke en inhoudelijke kwaliteit is. Het onderzoek resulteert in een advies met betrekking tot de behoudenswaardigheid van de bedreigde archeologische waarden. Op basis van het proefsleuvenonderzoek neemt het bevoegd gezag (Bureau Archeologie van gemeente Haarlem) een selectiebesluit hoe om te gaan met deze vindplaats.

Proefsleuvenonderzoek behoort plaats te vinden op basis van een goedgekeurd Programma van Eisen (PvE). Dit PvE dient voor aanvang van het onderzoek te worden opgesteld door een senior-archeoloog en ter goedkeuring te worden voorgelegd aan de bevoegde overheid (Bureau Archeologie van gemeente Haarlem).

Omdat het project is afgeblazen, is het selectie-advies uiteindelijk niet beoordeeld door het bevoegd gezag. Dat was niet meer nodig omdat het project is gestaakt.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Administratieve gegevens.....	5
1 Inleiding.....	7
1.1 Aanleiding.....	7
1.2 Ligging van het plangebied.....	7
1.3 Planomschrijving.....	7
1.4 Doel- en vraagstelling.....	8
1.5 Kwaliteit.....	8
2 Bureauonderzoek.....	9
2.1 Methode.....	10
2.2 Aardkundige situatie.....	10
2.3 Bewoningsgeschiedenis.....	11
2.4 Archeologie.....	14
2.5 Bodemverstoringen.....	16
2.6 Gespecificeerde archeologische verwachting.....	17
3 Veldonderzoek.....	18
3.1 Methode.....	18
3.2 Resultaten.....	18
3.3 Synthese.....	19
4 Conclusies en aanbevelingen.....	21
4.1 Onderzoeksvragen.....	21
4.2 Conclusies.....	23
4.3 Aanbevelingen.....	23
Literatuur.....	25
Gebuurte afkortingen.....	27
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen.....	27
Bijlage 1: Boorbeschrijvingen.....	35

Administratieve gegevens

Projectcode	HAPL	
Gemeentelijke projectcode	PAL.0.2014	
ARCHIS-onderzoeksmelding	62627	
Type onderzoek	bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkennde fase)	
Opdrachtgever	M7 Development Parade 15 5211 KL 's-Hertogenbosch	
Contactpersoon	Mevrouw M.L. Berkelmans	
Onderzoekskader	aanvraag omgevingsvergunning	
Locatie	Plangebied Parklaan	
	<i>Plaats</i>	Haarlem
	<i>Gemeente</i>	Haarlem
	<i>Provincie</i>	Noord-Holland
	<i>Kadastrale gegevens</i>	Sectie G, nummers 2569 t/m 2772
	<i>Oppervlakte plangebied</i>	Circa 2.345 m ² Te bebouwen oppervlak: circa 470 m ²
	<i>Kaartblad</i>	25A
	<i>Centrumcoördinaat</i>	103.907/488.897
Bevoegd gezag	Gemeente Haarlem Stadszaken, afd. Ruimtelijk Beleid Bureau Archeologie mevrouw A.C. van Zalinge Postbus 511 2003 PB Haarlem, 023-5115030; a.v.zalinge@haarlem.nl.	
Contactpersoon	de heer drs. P.A.M.M. van Kempen (pammvankempen@haarlem.nl)	
Onderzoekperiode	Juli/augustus 2014	
Afbakening onderzoeksgebied	Tijdens het bureauonderzoek is het plangebied inclusief een zone van 500 m rondom het plangebied onderzocht. Het bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkennde fase)	

	is beperkt gebleven tot het plangebied. Daarbij is niet alleen het toekomstige te bebouwen oppervlak (ca. 470 m ²), maar de gehele tuin (ca. 2.347 m ²) onderzocht.
ARCHIS-vondstmelding	niet van toepassing
ARCHIS-waarneming	niet van toepassing

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van M7 Development heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau eind juli/begin augustus 2014 een archeologisch bureauonderzoek (BO) en een inventariserend veldonderzoek (IVO), verkennende fase, door middel van boringen uitgevoerd in plangebied Parklaan (gemeente Haarlem; figuur 1). De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om op deze locatie enkele appartementen met halfverdiepte parkeergarage te realiseren. Voor deze plannen is een omgevingsvergunning nodig is.

Op de Archeologische Beleidskaart van Haarlem (ABH) ligt het plangebied in categorie 2 (figuur 2). Het beleid voor deze categorie schrijft voor dat er bij bodemingrepen groter dan 50 m² en dieper dan 30 cm -Mv een archeologisch onderzoek dient te worden uitgevoerd (gemeente Haarlem, 2009). De omvang van de bodemingrepen bedraagt 470 m² en de diepte van de ingrepen bedraagt maximaal 1,25 m -Mv. Het onderzoek is nodig aangezien naar verwachting eventueel aanwezige archeologische waarden bij toekomstige graafwerkzaamheden in het gebied zullen worden verstoord.

1.2 Ligging van het plangebied

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Haarlem, direct ten zuiden van de Parklaan (tussen huisnummer 18 en 20r). Aan de westkant wordt het plangebied begrensd door de bebouwing aan de Kruisweg (huisnummers 57 t/m 69), aan de zuidkant door de huizen aan de Nieuwe Gracht (huisnummer 78 t/m 82) en aan de oostkant door de bebouwing tussen de Parklaan en de Nieuwe Gracht. Het plangebied is op recente topografische kaarten 1:25.000 afgebeeld als deels bebouwd en deels een tuin (ANWB, 2004). Vanwege de ligging in de bebouwde kom zijn geen gegevens geraadpleegd via het Actueel Hoogtebestand Nederland (<http://www.ahn.nl/>). De hoogteligging van het maaiveld zal immers vertekend zijn door de aanwezige bebouwing en begroeiing.

1.3 Planomschrijving

Binnen het plangebied zal een appartementencomplex gerealiseerd worden. Dit zal worden gebouwd in de lege ruimte tussen Parklaan 18 en 20r en worden voorzien van een halfverdiepte parkeergarage. De bodemingrepen die gepaard gaan met de nieuwbouw reiken tot maximaal 1,25 m -Mv. Het is niet bekend of de nieuwbouw zal worden onderheid. Gezien de geologische ondergrond (zand) wordt dat overigens niet verwacht.

1.4 Doel- en vraagstelling

De doelstelling van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied aan de hand van bestaande bronnen teneinde een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Het doel van het veldonderzoek is het toetsen en aanvullen van deze gespecificeerde verwachting. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is vervolgens in hoofdstuk 4 een advies gegeven over de omgang met eventueel aanwezige archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten.

Onderzoeksvragen:

1. Welke gegevens met betrekking tot archeologische waarden zijn reeds over het plangebied bekend?
2. Hoe ziet de geologische/bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?
3. Zijn in het plangebied archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?
4. Op welke diepte bevinden zich de archeologisch interessante lagen?
5. Bevinden zich sporen van historische bebouwing (vanaf de 16e t/m de 19e eeuw) in het plangebied?
6. Bevinden zich archeologische resten van voor de Middeleeuwen in het plangebied?
7. Is de bodemopbouw in het plangebied zodanig intact dat archeologisch vervolgonderzoek zinvol is?
8. Welke methoden zouden bij het archeologisch vervolgonderzoek ingezet kunnen worden?
9. Op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?

1.5 Kwaliteit

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de volgende richtlijnen:

- de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.3), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl).
- de specificaties voor Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek-boringen van de gemeente Haarlem (Van Zalinge, 2009).
- voorafgaand aan het veldonderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld (De Groot, 2014) en ter goedkeuring aan de heer drs. P.A.M.M. van Kempen van Bureau Archeologie van de gemeente Haarlem voorgelegd. Dit PvA is goedgekeurd (dd. 29 juli 2014).

Voor de in deze notitie genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar tabel 1. Daarnaast is achter in dit rapport een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd			
Nieuwe tijd	C	1945	
	B	1850	
	A	1650	
Middeleeuwen	Laat B	1500	
	Laat A	1250	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	1050
		C: Karolingische tijd	900
		B: Merovingische tijd	725
		A: Volksverhuizingstijd	525
Romeinse tijd	Laat	450	
	Midden	270	
	Vroeg	70 na Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	15 voor Chr.
		Midden	250
		Vroeg	500
	Bronstijd	Laat	800
		Midden	1100
		Vroeg	1800
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2000
		Midden	2850
		Vroeg	4200
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	4900/5300
		Midden	6450
		Vroeg	8640
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	9700
		Jong B	12.500
		Jong A	16.000
Midden		35.000	
Oud		250.000	

tabel1_standaard_Archeologisch_RAAP_2014

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Tijdens het bureauonderzoek wordt aan de hand van verschillende bronnen informatie verzameld om inzicht te krijgen in de genese van het landschap, de (lokale) opbouw van de bodem en de sporen die de mens in het landschap heeft achtergelaten. Om een beeld te vormen over het voormalige landschap is onder andere gebruikgemaakt van verschillende geologische, geomorfologische en bodemkundige kaarten.

Om de bekende archeologische gegevens te inventariseren zijn de beleidsadvieskaart van de gemeente Haarlem, de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Noord-Holland, Informatiekaart Landschap en Cultuur van de provincie Noord-Holland, de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) en het Archeologisch Informatie Systeem (Archis II) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geraadpleegd. Er is eveneens aanvullende informatie opgevraagd via Bureau Archeologie van de gemeente Haarlem (de heer drs. P.A.M.M. van Kempen).

Om inzicht te krijgen in de aanwezigheid van eventuele bebouwing en/of bodemverstoringen in het plangebied zijn onder andere historisch kaartmateriaal (www.watwaswaar.nl), bouwtekeningen uit het archief van het Bisdom Haarlem (aangeleverd door de opdrachtgever) en het Bodemloket (www.bodemloket.nl) geraadpleegd. Voor een volledig overzicht van de geraadpleegde bronnen wordt verwezen naar de literatuurlijst achter in dit rapport.

2.2 Aardkundige situatie

Haarlem ligt in de kuststrook van Nederland en is gesticht op een duinenrij die op een strandwal ligt. Deze strandwal maakt deel uit van een systeem van parallel aan de kust noord-zuidgerichte strandwallen met daarachter en ertussen natte strandvlaktes, die geleidelijk tot veengebieden verwerden (De Jong, 1984; RGD, 1995).

Deze zone met strandwallen en strandvlaktes werd in het noorden onderbroken door het Oer-IJ estuarium. Dit was een omgeving met wisselende sedimentatieomstandigheden, met als gevolg een afwisseling van veen- en duinzandlagen in de bodem. De sterke eolische invloed, welke tot een afvlakking van het originele duinlandschap leidde, eindigt ongeveer ten tijde van het begin van de jaartelling.

Ten oosten van de duinenrij loopt de rivier het Spaarne die waarschijnlijk een veenriviertje was dat het hoogveengebied richting het Oer-IJ ontwaterde. Deze rivier heeft ter plaatse van Haarlem een sterk meanderend karakter. In de 12e en 13e eeuw was het Spaarne een veel bredere rivier dan nu het geval is. Het plangebied bevond zich in deze periode binnen het stroomgebied van het Spaarne. Langzaam is gedurende de 12e en 13e eeuw middels aanplemping de oude Spaarne oever op het Spaarne gewonnen.

Geo(morfo)logie

Het plangebied ligt binnen de bebouwde kom van Haarlem, waardoor gegevens zoals grondwaterstand en geomorfologische opbouw niet zijn gekarteerd. De Vereenvoudigde geologische kaart van Haarlem en omstreken (RGD, 1995) toont voor het plangebied een geologische opeenvolging van Duinzand (Oude Duinen) op strandwalzand. Het strandwalzand is circa 4800 jaar geleden afgezet, toen de snelheid van zeespiegelstijging geleidelijk afnam en een meer 'gesloten' kust ontstond. Vanwege de ligging binnen de historische stadskern van Haarlem, zijn de natuurlijke afzettingen afgedekt door stedelijke afval- en ophogingslagen. De dikte van deze lagen is niet bekend. Bij verkennend onderzoek in de omgeving werden namelijk hoofdzakelijk gedempte grachten aangeboord. Elders bedraagt de dikte van de stedelijke ophoging ongeveer 1,5 tot 2 meter (De Groot, 2011).

Bij waarnemingen tijdens de aanleg van riolering langs de Nieuwe Gracht kon ter hoogte van Nieuwe Gracht 80 de bodemopbouw worden beschreven. Daaruit blijkt dat de bodem tot 0,9 m -Mv bestaat uit geroerd zand en het toenmalige wegdek. Direct daaronder werd een 15 cm dikke laag van sterk humeus zand met 'cultuurresten' aangetroffen (0,9 tot 1,05 m -Mv; 0,2 tot 0,35 m -NAP). Deze is geïnterpreteerd als het maaiveld van vóór de aanleg van de Nieuw Gracht. Direct hieronder werd het gele duinzand waargenomen. In dit duinzand bevonden zich tussen 1,35 en 1,5 m -Mv een donker gekleurd, slibhoudend laagje van 5 tot 10 centimeter dik. Verder naar het oosten (ter hoogte van huisnummer 60 werd een duidelijke cultuurlaag uit de prehistorie gevonden, onder het oude maaiveld. Deze is ter hoogte van huisnummer 80 echter niet waargenomen (De Jong, 2003).

Deze waarneming komt overeen met de beschrijving van de bodemopbouw die bij een rioolbegeleiding in de Kruisstraat (deel Stationsplein-Nieuwe Gracht) is aangetroffen. Hier was globaal sprake van een recent ophogingspakket van 70 centimeter dik, dat bovenop een 80 centimeter dikke ophogingslaag met archeologische resten en grondsporen ligt. Hieronder (dus op ca. 1,5 m -Mv) bevindt zich het gele duinzand. In het duinzand zijn geen aanwijzingen voor oudere bodems aangetroffen (Halverstad, 2012).

Ook het milieutechnische onderzoek dat in het plangebied is uitgevoerd, laat een dergelijke bodemopbouw zien. In de dieper doorgezette boringen werd over het algemeen vanaf ongeveer 1 m -Mv duinzand aangetroffen. In de bovenste meter is telkens sprake van lagen met puin, aardewerk, beton, kolenas, etc. Meest opvallend is dat in de zuidwesthoek van de tuin (achter Kruisweg 61/63) een boring op ongeveer 2,4 m -Mv gestuit is op ondoordringbaar (niet nader gespecificeerd) materiaal (De Vries, 2014).

2.3 Bewoningsgeschiedenis

Over de situatie in het plangebied voorafgaand aan de Middeleeuwen is naast de bovengenoemde aardkundige ontwikkelingen weinig bekend. Uit het vindplaatsenoverzicht van Jacobs (1995) blijkt dat de strandwal onder het centrum van Haarlem al in prehistorische tijden werd bewoond. Prehistorische vondsten zijn namelijk vrijwel uitsluitend op de (flank van) deze strandwal gevonden. Voorbeelden daarvan zijn de fragmenten handgevormd aardewerk en vuursteen die in de

omgeving van het plangebied zijn aangetroffen in akkerlagen, alsmede de ploegsporen onder deze akkerlagen (zie §2.4).

De strandwal blijft, met onderbrekingen door zandverstuivingen, eigenlijk tot in de 5e eeuw na Chr. bewoond. Daarna blijft het enige eeuwen stil. De nederzetting die de oorsprong van de stad Haarlem vormt, ontstond namelijk in de 8e eeuw als een kleine nederzetting van vissers en boeren aan het Spaarne. Het archeologische bewijs voor deze nederzetting bestaat slechts uit enkele fragmenten aardewerk. Pas vanaf het jaar 1000 wordt in historische bronnen de naam van deze nederzetting ook genoemd als *Harloheim* (Sarfatij, 1990).

Vanaf de 10e eeuw is sprake van een snel groeiende nederzetting, mede gestimuleerd door het feit dat Haarlem in de 11e eeuw onder het gezag van de graven van Holland komt te staan en deze graven hun hof in Haarlem bouwen. Door de aanwezigheid van dit hof en de strategische ligging van de stad worden kooplieden en ambachtslui aangetrokken en komt de stad tot grote economische bloei (Gemeente Haarlem, 2009).

De kern van de Middeleeuwse nederzetting vormde de Grote Markt met het grafelijke hof en de Sint Bavo-kerk. Van daaruit breidde de stad zich in eerste instantie in zuidelijk en westelijke richting uit. In de 13e eeuw worden ook enkele delen van het meer drassige gebied ten oosten van de strandwal bij de stad getrokken (bijvoorbeeld het stadsdeel Bakenes), gestimuleerd door het feit dat de stad in 1245 stadsrechten heeft gekregen. Ook wordt de stad in de 13e eeuw voorzien van een omwalling. Deze middeleeuwse kern van de stad is tegenwoordig nog grotendeels in het straatbeeld te herkennen. Het stratenplan is sinds de Middeleeuwen niet ingrijpend veranderd en enkele straten en straatnamen gaan zelfs nog terug tot de 14e eeuw. Een voorbeeld daarvan is de Kruisstraat, valk ten westen van het plangebied.

In de Middeleeuwen lag het plangebied echter nog buiten de stad. De noordelijke stadsmuur lag destijds namelijk ongeveer ter hoogte van de huidige Nassaustraat, Ridderstraat en Korte Jansstraat. Pas aan het einde van de 17e eeuw wordt de omgeving van het plangebied bij de stad getrokken in het kader van de Noordelijke stadsuitleg.

De aanleiding voor de uitbreiding van de stad in noordelijke richting was het feit dat vóór 1625 alle open delen van de stad volgebouwd waren. Bovendien was er ten noorden van de stad, langs de Kruis- en Jansweg, al een buitenwijk van ongeveer 400 huizen ontstaan. Om meer ruimte te creëren voor (nieuwe) bewoners, werd er in 1642 een plan ontworpen voor de uitbreiding van de stad. Er werd door de verschillende gemeentebesturen echter lang gedraald voordat het plan daadwerkelijk uitgevoerd werd. Pas in 1671 werd de knoop doorgehakt en werd het besluit genomen de stad daadwerkelijk richting het noorden uit te breiden. Achterliggende reden daarvoor was de oorlogsdrieging die in Europa heerste op dat moment en de daarmee waarschijnlijk gepaard gaande vluchtelingenstroom (Speet, 2006).

De plannen van ongeveer 30 jaar eerder werden enigszins aangepast. Uiteindelijk kwam het er op neer dat de Kruisweg en Jansweg op hun plek zouden blijven. Haaks daarop werden vijf straten en twee grachten aangelegd. De grachten betreffen de Nieuwe Gracht of Herengracht (tegenwoordig nog aanwezig) en de Achter Nieuwgracht (de huidige Parklaan).

Nadat de plannen bekend waren gemaakt, werd ook aangekondigd dat alle grond binnen de nieuwe omtrek van de stad onteigend zou worden en diende te worden opgeruimd. In 1672 begonnen de werkzaamheden met de aanleg van de omwalling rond (dit deel van) de stad. Tussen 1673 en 1674 werden de beide grachten gegraven en het hele gebied verkaveld (Speet, 2006). Ondanks de hoge verwachtingen bij de gemeente, bleef de verwachte stroom nieuwkomers in het nieuwe stadsdeel uit. In 1691 werden daarom alle werkzaamheden in dit gebied gestaakt. Uiteindelijk werd het in de 18e eeuw een toevluchtsoord voor veel arme inwoners van de stad die in schamele onderkomens leefden. Pas vanaf het begin van de 20ste eeuw wordt het nieuwe stadsdeel volgebouwd. Ook is de Achter Nieuwgracht dan inmiddels gedempt, zo blijkt uit een stadskaart uit 1904 (Speet, 2006).

Overigens staan langs de Nieuwe gracht twee Rijksmonumenten, namelijk de woningen aan de Nieuwe Gracht 78 en 80. De laatste dateert uit de eerste helft van de 18e eeuw. Vanaf de 19e eeuw was dit in gebruik als het paleis van de bisschop. Het eerste gebouw dateert uit het midden van de 18e eeuw. Er werden dus niet alleen ‘...schamele onderkomens...’ (Speet, 2006: 33) gerealiseerd in dit deel van de stad.

Historische ontwikkeling van het plangebied

Om inzicht te verkrijgen in de ontwikkeling van de bebouwing in en direct rond het plangebied vanaf de 16e eeuw tot in de huidige tijd, is een reeks historische kaarten geraadpleegd. De ontwikkelingen die hiervoor voor de omgeving van het plangebied in grote lijnen zijn aangegeven, kunnen hierbij duidelijk worden herkend.¹

Op kaarten uit de 16e eeuw is de oude middeleeuwse kern nog duidelijk zichtbaar. Op zowel de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1560; figuur 3), die van Braun en Hogenberg (1574) als die van Thomas Thomaszoon (1578) is de Kruisweg herkenbaar. Langs deze weg zijn alleen tuinen aanwezig met sporadisch enkele gebouwen. Ook staat een molen afgebeeld door Van Deventer. Deze stond vermoedelijk meer naar het noorden, ter hoogte van de huidige Lange Herenstraat. Een belangrijk verschil tussen beide kaarten is dat de noordelijke stadspoorten op de kaart van Thomaszoon niet meer aanwezig zijn. Dat is het gevolg van het beleg van Haarlem door de Spanjaarden in 1572-73, waarbij beide noordelijke stadspoorten werden verwoest. Bij dit beleg waren aan de noordkant van de stad door de Spanjaarden verschillende vestingwerken aangelegd. Deze zijn op diverse tekening van de strijd aangegeven en bestaan waarschijnlijk uit wallichamen (Speet, 2006).

In het begin van de 17e eeuw is de situatie ter plaatse van het plangebied vergelijkbaar met die in de 16e eeuw. Op de kaart van Floris Balthasars uit 1609 staat ten noorden van de stad nog slechts sporadische bebouwing aangegeven (Speet, 2006). Op de kaarten van zowel Saenredam (1628) en Wils (1648) is langs de Kruisstraat sprake van duidelijk herkenbare percelen die in gebruik zijn als tuin. Ook neemt de hoeveelheid bebouwing toe. Het plangebied zelf lijkt nog niet te zijn bebouwd. Op de kaart van De Hooghe (1688) staat een gebouw afgebeeld op de kruising

¹ De bronverwijzing naar de historische kaarten met inventarisnummers staat vermeld in de literatuurlijst.

van de huidige Parklaan (toen nog gracht) en de Kruisweg. Dit gebouw stond op vrijwel dezelfde locatie als de huidige bebouwing op dit kruispunt (Speet, 2006). Aan het einde van de 17e eeuw is er voor het eerst sprake van bebouwing binnen het plangebied. Op de kaart van De Wit (1698) zijn namelijk niet alleen ten westen en ten zuiden van het plangebied gebouwen afgebeeld, maar ook in het noordelijke deel van het plangebied langs de huidige Parklaan (figuur 4). Tussen de diverse gebouwen staan verschillende tuinen aangegeven.

Uit de 18e eeuw zijn geen historische kaarten bekend. Uit de 19e eeuw zijn wel weer verschillende historische kaarten van Haarlem bekend. Opvallend is dat de 17e eeuwse bebouwing langs de Parklaan is gereduceerd tot één gebouw in de noordoostelijke hoek van het plangebied en bebouwing langs de westelijke en zuidelijke rand daarvan. Dit is zowel het geval op de kaart van Nautz (1882: figuur 5) als op de kaart van De Geus (1872). De tuinen die in de 17e eeuw aanwezig waren, staan ook op de 19e eeuwse kaarten afgebeeld. Het gebouw op de kruising van de huidige Parklaan en de Kruisstraat is tien jaar later verdwenen, zo blijkt uit de kaart van Perk (1882). Opvallend is dat op deze kaart ook de Achter Nieuwgracht niet meer aanwezig is. Deze is gedempt en de Parklaan is aangelegd.

Aan het begin van de 20e eeuw raakt de omgeving steeds meer bebouwd. De bebouwing in het plangebied komt overeen met de huidige situatie, zo blijkt uit een stadskaart uit 1904: ter hoogte van de kruising van de Parklaan en Kruisstraat staat het centraal bureau van de Bell telefoonmaatschappij aangegeven (Speet, 2006).

2.4 Archeologie

Archeologische verwachting

Op de Archeologische Beleidskaart van de gemeente Haarlem ligt het plangebied in een zone met een middelhoge verwachting (categorie 2; figuur 2). Deze verwachting is gebaseerd op de ligging van het plangebied in het noordelijke deel van de historische kern, dat is ontstaan na de Stadsuitleg in de 17e eeuw, alsmede op de ligging van het plangebied op een strandwal (gemeente Haarlem, 2009).

Op de IKAW valt het plangebied in een zone met een hoge trefkans. Deze waardering is gebaseerd op de ligging van het plangebied op de strandwal (Deeben, 2008).

Op de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Noord-Holland staat voor het plangebied geen archeologische verwachting aangegeven. Wel bevinden zich direct ten zuiden van het plangebied twee Rijksmonumenten (<http://maps.noord-holland.nl/extern/gisviewers/ilc/>; zie § 2.3).

Bekende archeologische resten

Het plangebied ligt binnen een terrein van hoge archeologische waarde met CMA-code 25A-033 (monumentnummer 13913). Dit betreft de historische stadskern van Haarlem, waar vrijwel overal (belangrijke) archeologische waarden zijn aangetroffen die dateren vanaf de prehistorie tot in de Nieuwste tijd. Daarvan getuigen de grote hoeveelheid ARCHIS-waarnemingen die op figuur 1, alsmede op de Archeologische kaart van Haarlem-centrum staan aangegeven (Jacobs, 1995;

maar zie ook De Groot 2011; De Groot 2013a en De Groot, in voorbereiding voor enkele voorbeelden van recent onderzoek).

In de directe omgeving van het plangebied staan de vindplaatsen met nummers 14, 224, 226 en 241 vermeld door Jacobs (1995). In alle gevallen betreft het akker- of cultuurlagen waarin fragmenten handgevormd aardewerk en soms ook vuursteen zijn aangetroffen. In enkele gevallen was ook sprake van ploegkrassen onder de akkerlagen.

In ARCHIS staan 3 archeologische vindplaatsen geregistreerd uit de omgeving van het plangebied. Het betreft in twee gevallen fragmenten aardewerk uit de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd die zijn aangetroffen bij niet/archeologisch graafwerk (ARCHIS-waarnemingsnummers 211201 en 211381). De fragmenten zijn gevonden bij de aanleg van de riolering in de Kruisweg en Jansweg tussen de Lange Herenstraat en de Parklaan. Met name bij het aanleggen van de riolering onder de Kruisweg werden verschillende fragmenten van Siegburg aardewerk en steengoed met zoutglazuur gevonden. Dit aardewerk dateert uit de 14e t-m 16e eeuw. Bij de kruising van Parklaan en Kruisweg werd met name veel 17e eeuws aardewerk gevonden (Greevenbroek, 1976). De diepte waarop de vondsten zijn gedaan wordt niet vermeld. Wel staat vermeld dat de werkzaamheden tot maximaal 2 m -Mv reiken en het duinzand vanaf 0,5 meter onder het wegdek aanwezig is. Waarschijnlijk zijn de vondsten daarmee tussen ongeveer 0,5 en 2 m -Mv aangetroffen.

De derde ARCHIS-waarneming betreft de vondst van een beerput (ARCHIS-waarnemingsnummer 211188). Daarbij wordt vermeld dat de exacte locatie niet bekend is. Gezien het feit dat als toponiem de Jansstraat wordt gegeven, lijkt de waarneming in ieder geval meer oostelijk te moeten worden geplaatst.

Bij de archeologische begeleiding van de aanleg van de riolering in de Kruisstraat (tussen het Stationsplein en de Nieuwe Gracht) werden verschillende archeologische sporen aangetroffen. Het gaat om resten van muurwerk, een greppel, een kuil, rioolbuizen, een uitbraksleuf en een beerput. Over het algemeen dateren deze uit de 17e eeuw of daarna, maar er zijn ook enkele sporen uit de Late Middeleeuwen (13e eeuw) aanwezig. Alle sporen zijn in het ophogingspakket op het duinzand gevonden. In het duinzand waren geen archeologische sporen aanwezig. Overigens zijn de archeologische sporen hoofdzakelijk in het noordelijke deel van het archeologische begeleide tracé gevonden (Halverstad, 2012).

Bij milieukundig onderzoek in het plangebied werden in alle boringen vanaf het maaiveld tot maximaal 1,5 m -Mv (over het algemeen tot 1 m -Mv) fragmenten aardewerk en puin, met soms ook beton en grind, aangetroffen. Onduidelijk is of het daarbij gaat om 'archeologisch puin' of om recent puin (De Vries, 2014). De bijmenging met beton lijkt er op te wijzen dat het gaat om sub-recent puin dan wel dat de lagen waarin puin aanwezig is, zijn verstoord. Op twee locaties was sprake van ondoordringbaar materiaal, waarvan de aard niet nader gespecificeerd is. In het eerste geval bevindt dit zich op 0,4 m -Mv ter plaatse van de parkeerplaats in het noordwestelijke deel van het plangebied. De tweede locatie met ondoordringbaar materiaal bevindt zich in de zuidwestelijke hoek van de tuin. In deze boring, waarvoor 3 pogingen zijn gedaan, werd het ondoordringbare materiaal in de eerste twee pogingen op ongeveer 2,4 m -Mv aangetroffen. Bij de

derde poging is de boring op 1,9 m -Mv gestuit op het ondoordringbare materiaal (De Vries, 2014). Hoogstwaarschijnlijk betreft dit de funderingsplaat van de in 1992 verwijderde olietank, die vermeld staat op de tekening van de garageboxen en tuin achter het Bisschospaleis aan de Nieuwe Gracht 80 (tekening met code: hlm/da/bi).

2.5 Bodemverstoringen

Gebouwen en funderingen

Aan de west- en zuidzijde van het plangebied is sprake van bebouwing. Langs noordwestelijke rand van de tuin en in de noordoosthoek bevinden zich garageboxen. Op basis van diverse bouwtekeningen in het archief van het Bisdom Haarlem is gekeken naar de manier en diepte van funderen van deze gebouwen op het terrein.

Uit de bouwtekeningen blijken de volgende zaken:

- De garageboxen zijn gefundeerd op poeren en funderingsbalken. De daarmee gepaard gaande verstoring reikt tot ongeveer 1 m -Mv.
- In het zuidwestelijke deel van de tuin heeft een olietank gelegen. Deze is inmiddels verwijderd, maar de funderingsplaat is nog aanwezig. Waarschijnlijk zijn de milieukundige boringen in dit deel van het plangebied gestuit op deze funderingsplaat (ca. 2 tot 2,5 m -Mv).
- De gebouwen die in bezit zijn van het Bisdom (Kruisweg 63 t/m 69 en Nieuwe Gracht 80 en 82) zijn over het algemeen voorzien van een fundering op staal/poeren met een kruipruimte. Over de hele oppervlakte is het gebouw aan de Nieuwe Gracht 80 (Bisschospaleis) voorzien van een souterrain. De verstoring als gevolg van de fundering bedraagt ongeveer 1 m -Mv.
- Enkele ruimtes zijn voorzien van een kelder. De diepte van deze kelder is niet bekend.
- Centraal in het Bisschospaleis is een liftschacht aanwezig. Deze reikt tot ongeveer 1,5 meter onder de fundering van het souterrain. De verstoring ter plaatse van de liftschacht reikt daarmee ongeveer tot 2 meter -Mv.

Milieukundige toestand van het terrein

Uit het recent uitgevoerde milieukundige onderzoek blijkt dat er in de bovengrond (0-1- m -Mv) sprake is van een matige tot sterke verontreiniging met koper, kwik, zink en PAK. Deze verontreinigingen, die overeen komen met hetgeen op de Bodemkwaliteitskaart van de Gemeente Haarlem staat aangegeven, worden door de onderzoekers gekoppeld aan het puinhoudende karakter van de bodem alsmede de aanwezigheid van een stedelijk ophogingspakket (De Vries, 2014).

In de zuidwesthoek van de tuin heeft een olietank gelegen volgens de bouwtekeningen van het Bisdom. Deze wordt in de rapportage van het milieutechnische onderzoek overigens niet genoemd. Vermoedelijk zijn de boringen in dit deel van de tuin echter wel gestuit op de -nog aanwezige- betonnen funderingsplaat van de olietank.

Grondwerkzaamheden, leidingen en ontgroningen

Op basis van informatie die aangeleverd is door het KLIC, bevinden zich geen kabels en leidingen in het plangebied. Tegen de woning in het noordoostelijke deel van het plangebied bevindt zich wel een trafo. Onbekend is hoe diep deze ingegraven is.

Op de bouwtekeningen van de tuin en garages in het plangebied staat centraal door de tuin de loop van een riolering aangegeven. Deze loopt vanaf de achterzijde van de keuken van het Bisschoppelijk paleis naar de Parklaan. De diepte waarop deze riolering ingegraven is, is evenmin bekend.

2.6 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van het bureauonderzoek geldt de volgende archeologische verwachting:

- Voor vindplaatsen uit het Neolithicum t/m de Romeinse tijd geldt een middelhoge tot hoge verwachting. Deze kunnen worden aangetroffen in het duin- en strandwalzand. De diepte waarop dit zand aanwezig is, is niet bekend. Door Greevenbroek (1976) is aangegeven dat dit zand zich al op 0,5 m onder het huidige wegdek zou bevinden. Andere onderzoeken in de buurt geven aan dat dit eerder op 1 m -Mv verwacht kan worden. Uit de betreffende periodes zijn voornamelijk alleen sporen van agrarisch gebruik van het landschap aangetroffen, zoals akkerlagen, eergetouwkrassen etc. (bijvoorbeeld Molthof, 2012). De bijbehorende nederzettingen zijn voornamelijk niet aangetroffen, maar worden uiteraard nog wel verwacht. Vindplaatsen uit het Neolithicum en de Bronstijd worden gekenmerkt door een donkergekleurde vondst- of cultuurlaag, waarin fragmenten aardewerk, natuur- en vuursteen en dierlijk bot aangetroffen kunnen worden en (mogelijk) een spoorniveau met ingegraven greppels en kuilen e.d. onder de cultuurlaag
- Voor vindplaatsen uit de Middeleeuwen geldt een lage tot middelhoge verwachting. In deze periode lag het plangebied buiten de stad en was het vermoedelijk alleen in gebruik als tuinen. Op basis daarvan worden hoofdzakelijk resten van tuinrichting verwacht, zoals sloten, plantbedden, waterputten, etc. Vermoedelijk kunnen deze resten bovenin de oude duin- en strandwalzanden verwacht worden. Het gaat hoogstwaarschijnlijk om sporen met een lage vondstdichtheid.
- Voor vindplaatsen uit de Nieuwe tijd (16e tot en met 19e eeuw) geldt een hoge verwachting. Het gaat om resten van de voormalige bebouwing en tuinen die in het plangebied gestaan hebben. Het kan daarbij gaan om funderingen, uitbraaksleuven en (ondoordringbaar) puin. Binnen de tuinen kunnen plantbedden, tuinpaden (zie bijvoorbeeld De Groot, 2013b), water- of beerputten en tuinmuurtjes worden verwacht. Dergelijke resten kunnen vrijwel vanaf het maaiveld in ophogingslagen worden aangetroffen.

3 Veldonderzoek

3.1 Methode

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) bestond uit een booronderzoek verkennde fase. Het doel van het veldonderzoek door middel van boringen is om de in het bureauonderzoek opgestelde specifieke archeologische verwachting te toetsen en waar nodig aan te passen. Tijdens het veldonderzoek wordt vastgesteld waar de oorspronkelijke bodemopbouw intact is gebleven en waar niet. Daarnaast wordt vastgesteld of het bodemprofiel en eventuele archeologische indicatoren aanleiding geven te veronderstellen dat archeologische resten aanwezig kunnen zijn in het plangebied. Daartoe zijn 6 boringen zo verspreid mogelijk over het plangebied geplaatst (figuur 5).

Er is geboord tot maximaal 2,0 m -Mv met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een gutsboor met een diameter van 3 cm. De boringen zijn lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) digitaal beschreven in het boorbeschrijvingssysteem van RAAP (Deborah 2; Bijlage 1). Alle boringen zijn ingemeten met behulp van een RTK-GPS (x-, y- en z-waarden). Het opgeboorde materiaal is in het veld door middel van verbrokkeling en versnijding gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, metaal, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken).

3.2 Resultaten

Bodemopbouw

Boringen 1, 2 en 6 zijn in het verharde gedeelte van de tuin gezet (figuur 6). In deze boringen is onder de verharding een 5 tot 25 cm dikke laag bouwzand aangetroffen, bestaande uit lichtgeelgrijs, matig fijn zand. Boringen 3 t/m 5 staan op het grasveld of in een plantsoen (figuur 7). In deze boringen is vanaf maaiveld een 10 tot 45 cm dikke bouwvoor aangetroffen. De bouwvoor bestaat uit donkergrijs, matig fijn, matig humeus zand.

Antropogeen ophogingspakket

Onder de bouwvoor of het bouwzand is in alle boringen donker bruingrijs, zwak humeus, matig fijn zand aangetroffen. In het zand zijn zandbrokken, mortel, rood baksteenpuin, geel baksteenpuin, schelpen en fragmenten roodbakkeend, geglazuurd aardewerk aangetroffen. Dit pakket is geïnterpreteerd als antropogeen ophogingspakket. Boring 6 is in dit pakket op 1,3 m -Mv op ondoordringbaar puin gestuit. Het antropogene ophogingspakket is 0,95 tot 1,7 m dik. Het niveau met cultuurresten dat door De Jong (2003) beschreven wordt aan de Nieuwe Gracht (een 15 cm dikke laag van sterk humeus zand met 'cultuurresten' die geïnterpreteerd is als het maaiveld van vóór de aanleg van de Nieuw Gracht) kon niet duidelijk herkend worden. Hoogstwaarschijnlijk is

deze laag (indien aanwezig) opgenomen in het antropogene ophogingspakket, zoals aangetroffen tijdens het huidige onderzoek.

Oude Duinafzettingen

Tussen 1,15 en 1,8 m -Mv (0,15 en 0,73 m -NAP) gaat het antropogeen ophogingspakket abrupt over in licht grijs zand. Het zand is matig fijn en in boringen 1, 3, 5 kalkloos. In boringen 2 en 4 is direct onder het antropogene ophogingspakket kalkrijk zand aangetroffen. Dit pakket is geïnterpreteerd als Oude Duinafzettingen. In de Oude Duinafzettingen zijn geen vegetatieniveaus of cultuurlagen aangetroffen. Ter vergelijking, in de omgeving van het plangebied bevinden deze zich op ongeveer 0,4 tot 0,7 m -NAP (binnen het boorbereik van het huidige onderzoek) en bij de opgraving aan de Dreef tussen ongeveer 0 m NAP en 0,6 m -NAP (mondelinge mededeling H. Molthof, RAAP).

Oude Strandafzettingen

In boring 5 gaan de Oude Duinafzettingen op 1,4 m -Mv (0,4 m -NAP) over in licht grijs, slecht gesorteerd, slecht afgerond, kalkrijk zand. Dit zand is geïnterpreteerd als Oude Strandafzettingen. Ook hierin zijn geen vegetatieniveaus of cultuurlagen aangetroffen.

Archeologische indicatoren

Tijdens het veldonderzoek zijn in alle boringen archeologische indicatoren in het antropogene ophogingspakket aangetroffen. Het betreft fragmenten rode en gele baksteen, mortel, schelpfragmenten en in boring 1 een fragment roodbakkerend, geglaazuurd aardewerk. Deze indicatoren zijn waargenomen, maar niet verzameld.

Boring 6 is op 1,3 m -Mv gestuit op ondoordringbaar puin. Aan de punt van de boor was rood puin met mortel zichtbaar. Dit kan daarom worden beschouwd als een fundering of muurfragment. De datering daarvan is niet duidelijk en op historische kaarten staat zo dicht achter het Bisschoppelijk paleis ook geen bebouwing aangegeven. Mogelijk gaat het om een tuinmuur of een fundering van een gebouw dat hier vóór de bouw van het Bisschoppelijk paleis gestaan heeft (figuur 5).

Van de bebouwing die volgens de kaart van Nautz (1822) in de noordoostelijke hoek van het plangebied heeft gestaan, zijn geen sporen aangetroffen. Boring 1 is bijvoorbeeld niet gestuit op puin.

3.3 Synthese

Tijdens het veldonderzoek is de bodemopbouw van het plangebied in kaart gebracht. Uit de resultaten blijkt dat in het hele plangebied sprake is van een antropogeen ophogingspakket. Op basis van de boringen kan geen uitspraak gedaan worden over een eventuele fasering in dit pakket. In dit pakket kunnen archeologische resten vanaf in ieder geval de 16e eeuw tot heden verwacht worden. Het ondoordringbare puin in boring 6 wijst er op dat ook (funderings)resten

van steenbouw aanwezig zijn. De hoge archeologische verwachting voor de aanwezigheid van vindplaatsen uit de Nieuwe tijd kan daarom gehandhaafd blijven.

Mogelijk dat aan de basis van dit pakket nog resten van tuinrichting uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd aanwezig kunnen zijn (het niveau van de 'cultuurlaag' die door De Jong [2003] geïnterpreteerd is als het maaiveld van vóór de aanleg van de Nieuw Gracht). Hierbij kan gedacht worden aan resten van sloten, plantbedden, waterputten, etc. Het gaat hoogstwaarschijnlijk om sporen met een lage vondstdichtheid, die bij booronderzoek niet opgespoord kunnen worden. De middelhoge verwachting voor de aanwezigheid van dergelijke resten blijft dan ook gehandhaafd.

Het antropogene ophogingspakket gaat abrupt over in Oude Duinafzettingen. In boringen 1, 3 en 5 zijn deze afzettingen kalkloos. In de overige boringen zijn alleen kalkrijke Oude Duinafzettingen aangetroffen. In het plangebied lijkt dus een deel van de top van deze afzettingen verdwenen of opgenomen te zijn in het antropogene ophogingspakket.

In de kalkloze Oude Duinafzettingen kunnen vindplaatsen uit het Neolithicum t/m de Romeinse tijd verwacht worden. Tijdens het booronderzoek is geen donkergekleurde vondst- of cultuurlaag of vegetatiehorizont aangetroffen, terwijl deze in de omgeving wel binnen het boorbereik van het huidige onderzoek aanwezig is (De Jong, 2003). Een vondst- of cultuurlaag die verband houdt met een nederzetting wordt dan ook niet meer verwacht in het plangebied. Wel kunnen dieper ingegraven sporen van een nederzetting dan wel van agrarisch gebruik onder een eventueel verdwenen/in de ophogingslaag opgenomen vondst- of cultuurlaag nog aanwezig zijn. Op basis van de resultaten van het veldonderzoek en met name op basis van de aanwezigheid van een ontkalkte duintop, geldt een middelhoge verwachting voor de aanwezigheid van dergelijke resten uit het Neolithicum t/m de Romeinse tijd.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Onderzoeksvragen

- *Welke gegevens met betrekking tot archeologische waarden zijn reeds over het plangebied bekend?*

Het plangebied ligt binnen de historische kern van Haarlem, in het deel dat tijdens de Noordelijke Stadsuitleg vanaf 1672 bij de stad werd getrokken. In de daaraan voorafgaande periodes vormde onder andere de Kruisweg al wel een uitvalsweg vanuit de stad richting het noorden. Langs deze weg ontstond dan ook op enkele plekken bebouwing. Pas aan het einde van de 17e eeuw lijkt er echter bebouwing in het plangebied gestaan te hebben. Naast de huidige bebouwing, staan op historische kaarten ook huizen aangegeven langs de hele noordelijke rand van het plangebied. Deze gebouwen verdwijnen weer tussen 1698 en 1822, aangezien zij op een kadastrale kaart uit dat jaar niet meer aanwezig zijn. De onbebouwde delen van het plangebied waren in gebruik als tuin, in vrijwel alle gevallen voorzien van een 17e eeuwse inrichting met paden, vijvers, etc. Uit de omgeving van het plangebied zijn verschillende sporen en vondsten aangetroffen uit de periode vanaf de 17er tot en met de 19e eeuw. Het plangebied zelf heeft tot op heden nog geen vondsten opgeleverd.

- *Hoe ziet de geologische/bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?*

Geologisch gezien ligt het plangebied op een strandwal met Oude Duinen. De bovenkant van de Oude Duinen (vanaf 1,15 m -Mv/0,15 m -NAP tot 1,8 m -Mv/0,73 m -NAP) lijkt plaatselijk te zijn afgetopt, aangezien in sommige boringen deze bovenkant direct kalkrijk is. De natuurlijke afzettingen zijn afgedekt met een antropogeen ophogingspakket van ongeveer 1,3 tot 1,6 meter dikte.

In het Oude Duinzand zijn geen bodems of vegetatieniveaus aangetroffen.

- *Zijn in het plangebied archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden of archeologische resten aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?*

In het plangebied is in theorie één archeologisch relevant geomorfologisch niveau aangetroffen, namelijk het Oude Duinzand. De bovenkant hiervan lijkt plaatselijk te zijn afgetopt of opgenomen in de antropogene ophoging. Bovendien ontbreken vegetatieniveaus, cultuur- en/of vondstlagen in dit niveau. De kans dat hierin nog archeologische sporen van een nederzetting dan wel agrarisch gebruik aanwezig zijn, lijkt daarmee klein maar is niet afwezig. Dit niveau bevindt zich echter in vrijwel alle boringen dieper dan de maximale ontgravingsdiepte (1,25 m -Mv). Alleen in boring 5 kan dit niveau geraakt worden (hier aangetroffen op 1,15 m -Mv). Op de locatie van boring 5 wordt de toekomstige nieuwbouw echter niet gerealiseerd.

Het antropogene ophogingspakket is ook een archeologisch kansrijk niveau: Dit betreft echter geen geomorfologisch niveau, maar een antropogeen opgebracht pakket.

- *Op welke diepte bevinden zich de archeologisch interessante lagen?*

De archeologische interessante lagen in het plangebied bestaan uit het antropogene ophogingspakket dat direct onder de bouwvoor of het straatzand aanwezig is (vanaf ca. 10 tot maximaal 45 cm -Mv). Deze laag is 1,3 tot 1,6 meter dik.

- *Bevinden zich sporen van historische bebouwing (vanaf de 16e t/m de 19e eeuw) in het plangebied?*

In boring 6 is op 1,3 m -Mv ondoordringbaar puin aangetroffen. Aangezien aan de punt van de boor rood puin en mortel werden gezien, zal het naar verwachting daadwerkelijk om een restant van een muur of fundering gaan. De precieze aard en datering konden op basis van het onderzoek niet worden bepaald. Maar gezien de historische ontwikkeling van dit deel van Haarlem, wordt verwacht dat deze structuur uit de periode 16e - 19e eeuw stamt.

- *Bevinden zich archeologische resten van voor de Middeleeuwen in het plangebied?*

Voor dergelijke archeologische resten zijn geen aanwijzingen aangetroffen. Dergelijke resten kunnen zich in het Oude Duinzand bevinden. In dit niveau werden echter geen vegetatieniveaus, cultuur- of vondstlagen aangetroffen. In de omgeving van het plangebied zijn dergelijke niveaus door De Jong (2003) wel aangetoond binnen de diepte van het boorbereik van het huidige onderzoek. Plaatselijk is de kalkloze top van de duin aangetroffen. Deze bevindt zich echter op een diepte die niet binnen het bereik ligt van de geplande bodemingrepen. Op basis daarvan kan worden geconcludeerd dat geen (vondstrijke) vindplaatsen (met cultuurlaag) van voor de Middeleeuwen door de geplande bodemingrepen bedreigd worden.

- *Is de bodemopbouw in het plangebied zodanig intact dat archeologisch vervolgonderzoek zinvol is?*

Tijdens het onderzoek zijn in vrijwel het hele plangebied geen aanwijzingen voor bodemverstoringen aangetroffen. In het noordelijke (bestrate) deel van het plangebied is sprake van een laag van ongeveer 10 cm straatzand op de ophogingslagen uit de Nieuwe tijd. Aan de zuidkant (de tuin) is sprake van een bouwvoor van maximaal 45 cm dik.

Alleen in de zuidwesthoek van de tuin is hoogstwaarschijnlijk sprake van dieper reikende verstoringen. Hier heeft namelijk een olietank gelegen, die inmiddels verwijderd is. Drie boringen bij het milieukundige onderzoek zijn in dit deel van het plangebied gestuit. Naar verwachting zijn zij gestuit op de funderingsplaat van deze olietank, die nog in de bodem aanwezig is. Ook ter plaatse van de huidige bebouwing wordt verwacht dat de bodem dermate verstoord is, dat archeologische resten niet meer aanwezig zullen zijn.

- *Welke methoden zouden bij het archeologisch vervolgonderzoek ingezet kunnen worden?*
- *Op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?*

Deze onderzoeksvragen zullen worden beantwoord in §4.3.

4.2 Conclusies

Op basis van de onderzoeksresultaten en de voorgenomen bodemingrepen (§ 1.3) wordt geconcludeerd dat bij uitvoer van de (graaf)werkzaamheden voor de nieuwbouw vermoedelijk archeologische resten zullen worden verstoord.

Het betreft resten van bebouwing en tuininrichting die vanaf (het einde van) de 17e eeuw langs de noordelijke rand van het plangebied gestaan hebben (figuur 4). De bodemopbouw in het plangebied is dermate intact dat dergelijke resten zeker nog aanwezig kunnen zijn. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat in boring 6 -buiten het toekomstige bebouwingsvlak- gestuit is op ondoordringbaar puin.

Het Oude Duinzand wordt ter plaatse van het toekomstige bouwvlak niet geraakt door de werkzaamheden, die tot maximaal 1,25 m -Mv reiken. Eventuele vindplaatsen in het duinzand, waarvoor geen aanwijzingen zijn gevonden, zullen dan ook niet worden verstoord bij de werkzaamheden. Alleen ter plaatse van boring 5 bevindt het Oude Duinzand zich binnen de ontgravingsdiepte. In dit deel wordt dit niveau ook niet bedreigd, aangezien deze boring buiten het toekomstige bouwvlak ligt.

Indien de bebouwing wordt voorzien van heipalen, zullen deze wel tot in de Oude Duinafzettingen reiken. Gezien de geringe verstoring die door een heipaal veroorzaakt wordt, wordt het slaan van heipalen niet als bedreiging voor eventuele archeologische resten beschouwd (zie: De Groot & Kok, 2013).

4.3 Aanbevelingen

Gezien de aard van de werkzaamheden (aanleg van een halfverdiepte parkeerkelder tot 1,25 m -Mv) en de diepteligging van de archeologische kansrijke laag (vanaf 0,1 tot 0,45 m -Mv) lijkt planaanpassing niet tot de mogelijkheden te behoren. Verplaatsen van de bebouwing heeft geen zin, aangezien in het hele plangebied dezelfde lagen zijn gevonden. Ook wanneer de parkeerkelder niet wordt aangelegd, zal een fundering uitgegraven dienen te worden, waarbij het archeologische niveau ook geraakt wordt.

Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt daarom aanbevolen in het kader van de bestaande planvorming een vervolgstap uit het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) te nemen. Geadviseerd wordt om ter plaatse van het toekomsite bouwvlak een archeologisch proefsleuvenonderzoek uit te laten voeren. Doel van dit onderzoek zal zijn om te bepalen of inderdaad resten van gebouwen en tuininrichting aanwezig zijn en wat de fysieke en inhoudelijke kwaliteit van deze resten is. Het onderzoek dient te resulteren in een advies met betrekking tot de behoudenswaardigheid van de bedreigde archeologische waarden.. Op basis van het proefsleuvenonderzoek neemt het bevoegd gezag (Bureau Archeologie van gemeente Haarlem) een selectiebesluit hoe om te gaan met deze vindplaats.

Proefsleuvenonderzoek behoort plaats te vinden op basis van een goedgekeurd Programma van Eisen (PvE). Dit PvE dient voor aanvang van het onderzoek te worden opgesteld door een senior-archeoloog en ter goedkeuring worden voorgelegd aan de bevoegde overheid (Bureau Archeologie van gemeente Haarlem).

Ter plaatse van de huidige bebouwing in het plangebied wordt in het kader van de voorgenomen bodemingrepen geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen. Deze delen van het plangebied zijn vermoedelijk al dermate verstoord dat hier geen archeologische resten meer worden verwacht. Indien bij de sloop van deze gebouwen onverwacht toch archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 en 54 van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007) aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Over dit advies kunt u contact op nemen met de bevoegde overheid, Bureau Archeologie van de gemeente Haarlem (contactpersoon, de heer drs. P.A.M.M. van Kempen). Indien u dat wenst, kunnen wij u in dit overleg assisteren.

Omdat het project is afgeblazen, is het selectie-advies uiteindelijk niet beoordeeld door het bevoegd gezag. Dat was niet meer nodig omdat het project is gestaakt.

Literatuur

- ANWB**, 2004. *Topografische Atlas van Noord-Holland, 1:25.000*. ANWB bv, Den Haag
- Braun & Hogenberg**, 1574. *De Hollandse steden; Naar de oorspronkelijke uitgave van 1574*. B.V. Forestra, Groningen.
- Deeben, J.H.C. (red.)**, 2008. *De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), derde generatie Rapportage Archeologische Monumentenzorg 155*. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort
- Gemeente Haarlem**, 2009. *Een waardevol bezit; Beleidsnota archeologie*. Gemeente Haarlem.
- Greevenbroek, J.Th.R van**, 1976. *Archeologische waarnemingen bij rioleringswerkzaamheden. Haarlems Bodemonderzoek 1: 18-25*.
- Groot, R.W. de**, 2011. *Boren voor afval: onderzoek op de locaties van ondergrondse restafvalcontainers in de binnenstad van Haarlem, gemeente Haarlem; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (verkennde fase). RAAP-rapport 2416*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Groot, R.W. de**, 2013b. *Plangebied Grote Houtstraat 93 (tegenwoordig 93a en 93b), gemeente Haarlem; archeologisch onderzoek: een (beperkte) opgraving en archeologische begeleiding. RAAP-rapport 2680*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Groot, R.W. de**, 2013a. *Begravingen en muren uit de 15e eeuw: graven naar het Gangolf-gasthuis; een archeologische opgraving van (een deel van) de begraafplaats van het Gangolf-gasthuis aan de Botermarkt in Haarlem. RAAP-rapport 2509*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Groot, R.W. de**, 2014. *Plan van Aanpak Archeologisch vooronderzoek, bureau- en inventariserend veldonderzoek Plangebied Parklaan te Haarlem*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Groot, R.W. de**, in voorbereiding. *Een inzicht in de Haarlemse binnenstad: begraafplaatsen en stadsmuren onder containers; archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding (protocol opgraving) van de aanleg van afvalcontainers in het centrum van Haarlem. RAAP-rapport 2510*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Groot, R.W. de & R.S. Kok**, 2013. *Archeologisch adviesdocument t.b.v. plangebied Aziëweg te Haarlem, gemeente Haarlem. RAAP-adviesdocument 597*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Halverstad, R.N.**, 2012. *Haarlem, Kruisweg, een archeologische begeleiding. ADC-rapport 3241*. ADC-Archeoprojecten, Amersfoort.
- Jacobs, E.**, 1995. *Archeologische kaart van Haarlem-Centrum*. Archeologisch Museum Haarlem.
- Jong, J. de**, 1984. *Geological Investigations in the centre of Haarlem (The Netherlands) and the development of the River Spaarne. Geologie en Mijnbouw 63: 287-298*.
- Jong, J. de**, 2003. *Waarnemingen en onderzoek in Haarlem-Noord en Haarlem-centrum. Haarlems Bodemonderzoek 37: 65-89*.

- Molthof, H.M.**, 2012. Plangebied Dreef, gemeente Haarlem; archeologisch vooronderzoek: een waarderend proefsleuvenonderzoek. *RAAP-rapport 2597*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- RGD**, 1995. *Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en omgeving*; schaal 1:50.000. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- Speet, B.**, 2006. *Historische atlas van Haarlem; 1000 jaar Spaarnestad*. SUN/Noord-Hollands Archief, Haarlem.
- Sarfatij, H.**, 1990. *Verborgene steden, Stadsarcheologie in Nederland*. Meulenhoff, Amsterdam.
- Vries, K.H. de**, 2014. Verkennend bodemonderzoek Hoek Nieuwe Gracht (nr.'s 80 en 82) /Kruisweg (nr.'s 63, 65 en 69) te Haarlem. *BK-Milieu rapport 142448*. BK Milieu, IJmuiden.
- Zalinge, A. van**, 2009. *Haarlemse richtlijnen; Aanvullende specificaties voor archeologisch onderzoek in de gemeente Haarlem*. Gemeente Haarlem.

Door de Gemeente Haarlem aangeleverde scans van Historische kaarten:

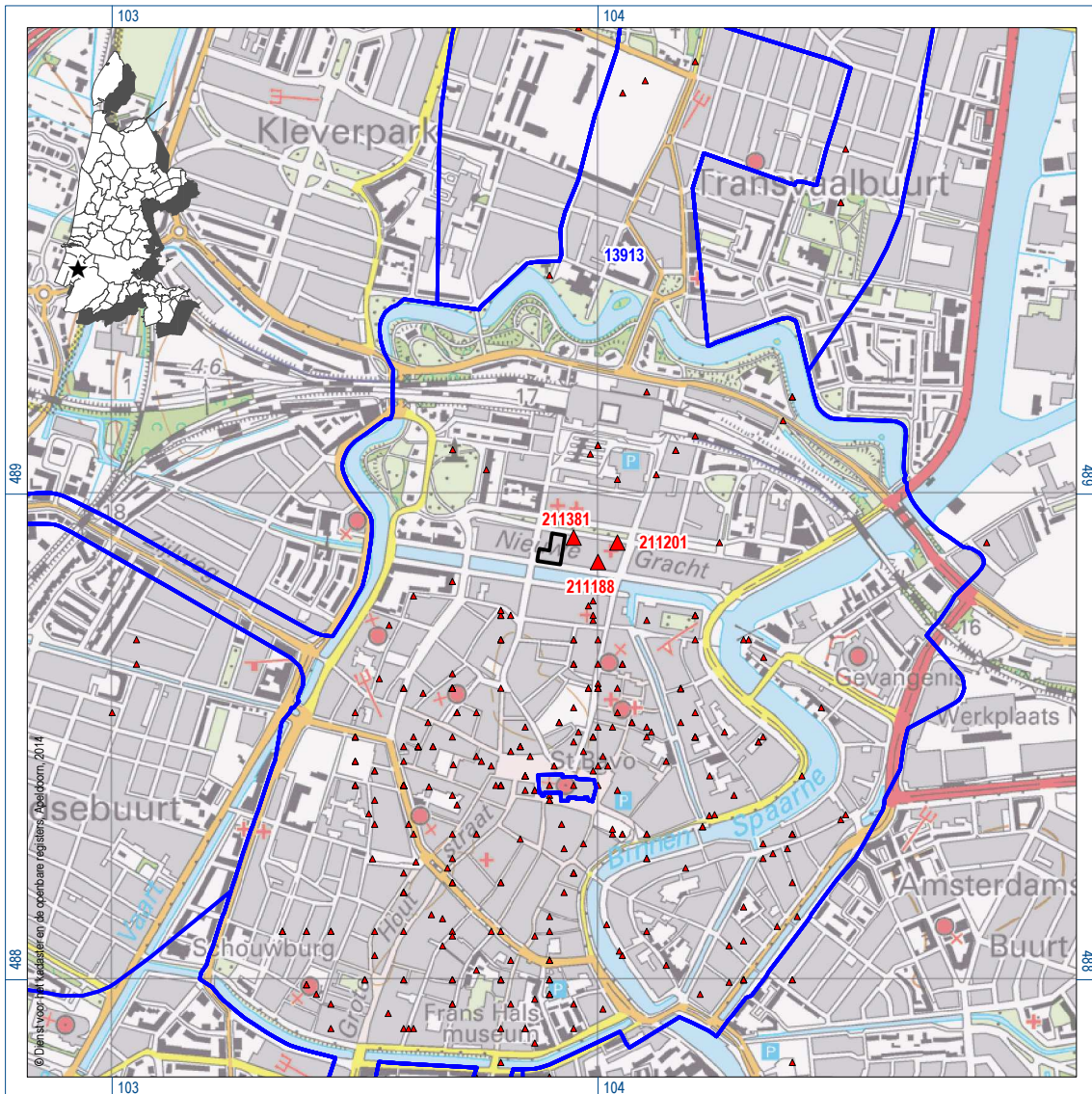
- Jacob van Deventer**, circa 1560. *'Haerlem'*(minuut-exemplaar). Noord-Hollands Archief, Kaarten Provinciale Atlas, nr. 2423.
- Thomas Thomaszoon**, 1578. *'Grondcontrefejtinghe der stad Haarlem...'* Kopergravure door Johannes van Doetecum sr., 1590. Noord-Hollands Archief, inventarisnummer 51-000373-XL.
- Pieter Saenredam**, 1628, *'Haerlem'* Kopergravure door Willem Akersloot. Noord-Hollands Archief, inventarisnummer 51-000375-3 K.
- Romeijn de Hooghe**, 1688. *'Harlemum'* (uitgave 1689). Noord-Hollands Archief, inventarisnummer 53-000300 XL
- Frederik de Wit (en Janssonius)**, circa 1698. *'Harlemum vulco Haerlam'* (in Stedenatlas De Wit). Noord-Hollands Archief, bestanddeelnummer 0798.
- F.J. Nautz**, 1822. *'Kaart der stad Haarlem ... 1822'* Noord-Hollands Archief, inventarisnummer 51-000390-4 G.
- F.J. Nautz**, 1871. *'Kaart van Haarlem'*. Noord-Hollands Archief, inventarisnummer 1871.
- N.F. Perk**, 1882. *'Kaart van Haarlem'*. Noord-Hollands Archief, inventarisnummer 51-000740 G.

Gebruikte afkortingen

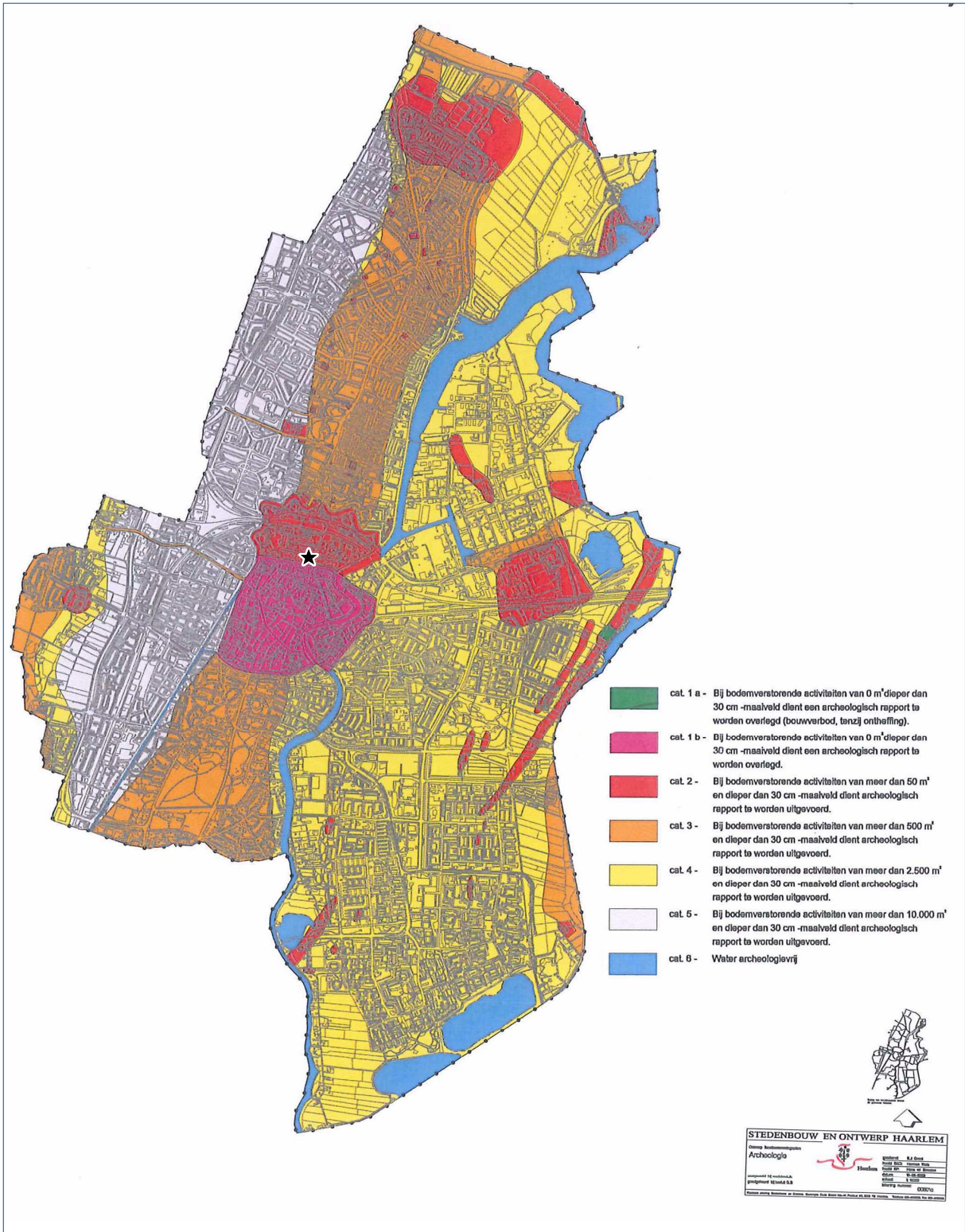
AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische MonumentenKaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
CHW	Cultuurhistorische Waardenkaart
CMA	Centraal Monumenten Archief
GPS	Global Positioning System
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
IVO(-P)	Inventariserend VeldOnderzoek (Proefsleuven)
KLIC	Kabels en Leidingen Informatie Centrum
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PAK	Poly Aromatische Koolwaterstoffen
PvE	Programma van Eisen

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** Ligging van het plangebied (zwart) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw); inzet: ligging in Noord-Holland (ster).
- Figuur 2.** Ligging van het plangebied op de Archeologische Beleidskaart Haarlem (bron: gemeente Haarlem, 2009).
- Figuur 3.** De globale ligging van het plangebied (rood) op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560.
- Figuur 4.** De globale ligging van het plangebied (rood) op de kaart van De Wit uit 1698.
- Figuur 5.** Boorpuntenkaart, de geplande nieuwbouwlocatie en de boorpunten uit het milieukundige onderzoek (De Vries, 2014) geprojecteerd op de kaart van Nautz (1822).
- Figuur 6.** Overzicht van het noordelijke deel van het plangebied, dat is voorzien van bestrating. Links bevinden zich de garageboxen en rechts de trafo.
- Figuur 7.** Overzicht van het zuidelijke deel van het plangebied, dat in gebruik is als tuin. Op de achtergrond is de zuidgevel van het bisschoppelijk paleis (Nieuwe Gracht 80) zichtbaar.
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.
- Bijlage 1.** Boorbeschrijvingen.

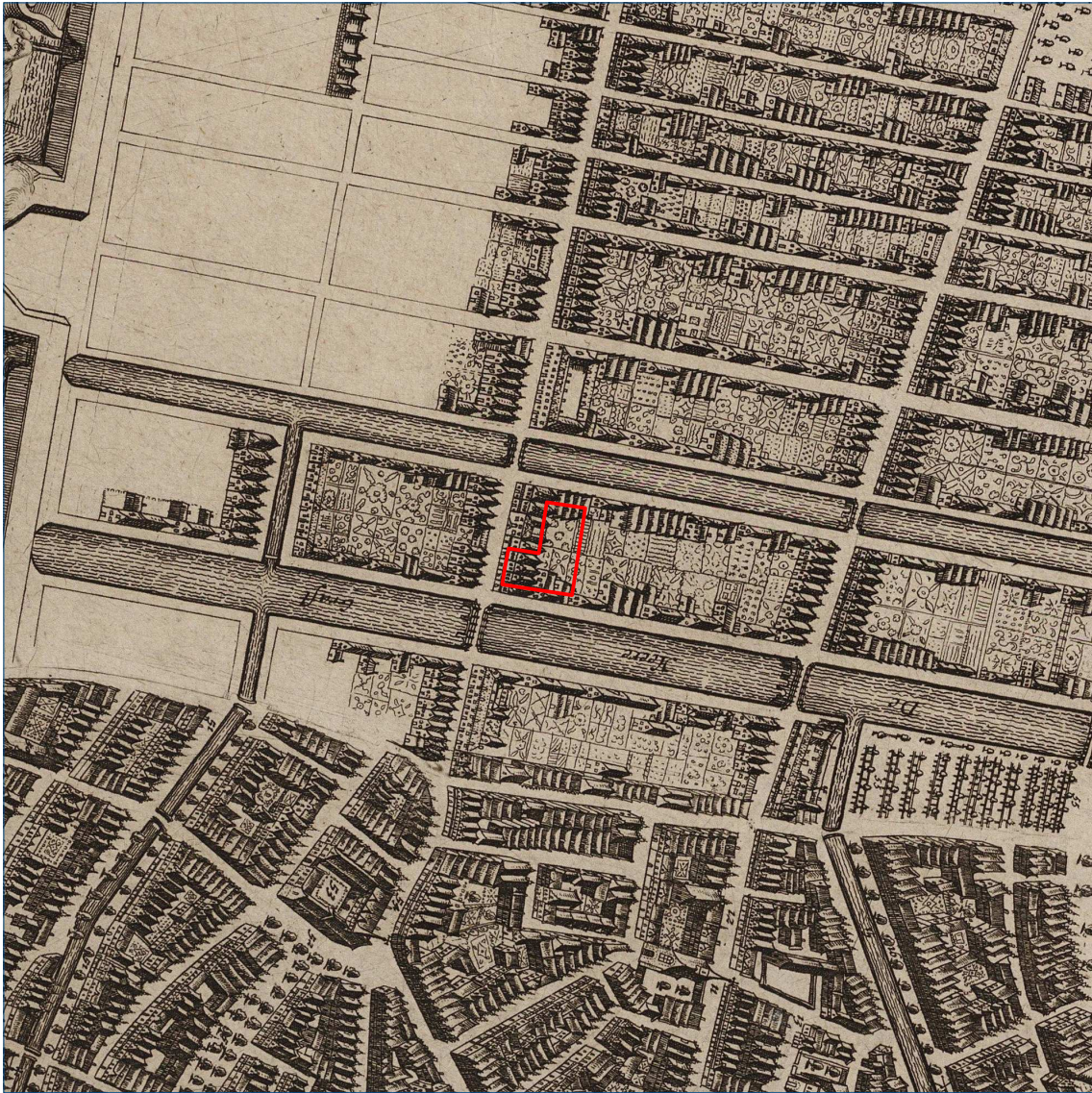
Figuur 1. De ligging van het plangebied (zwart), omliggende ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw); inzet: ligging in Noord-Holland (ster).

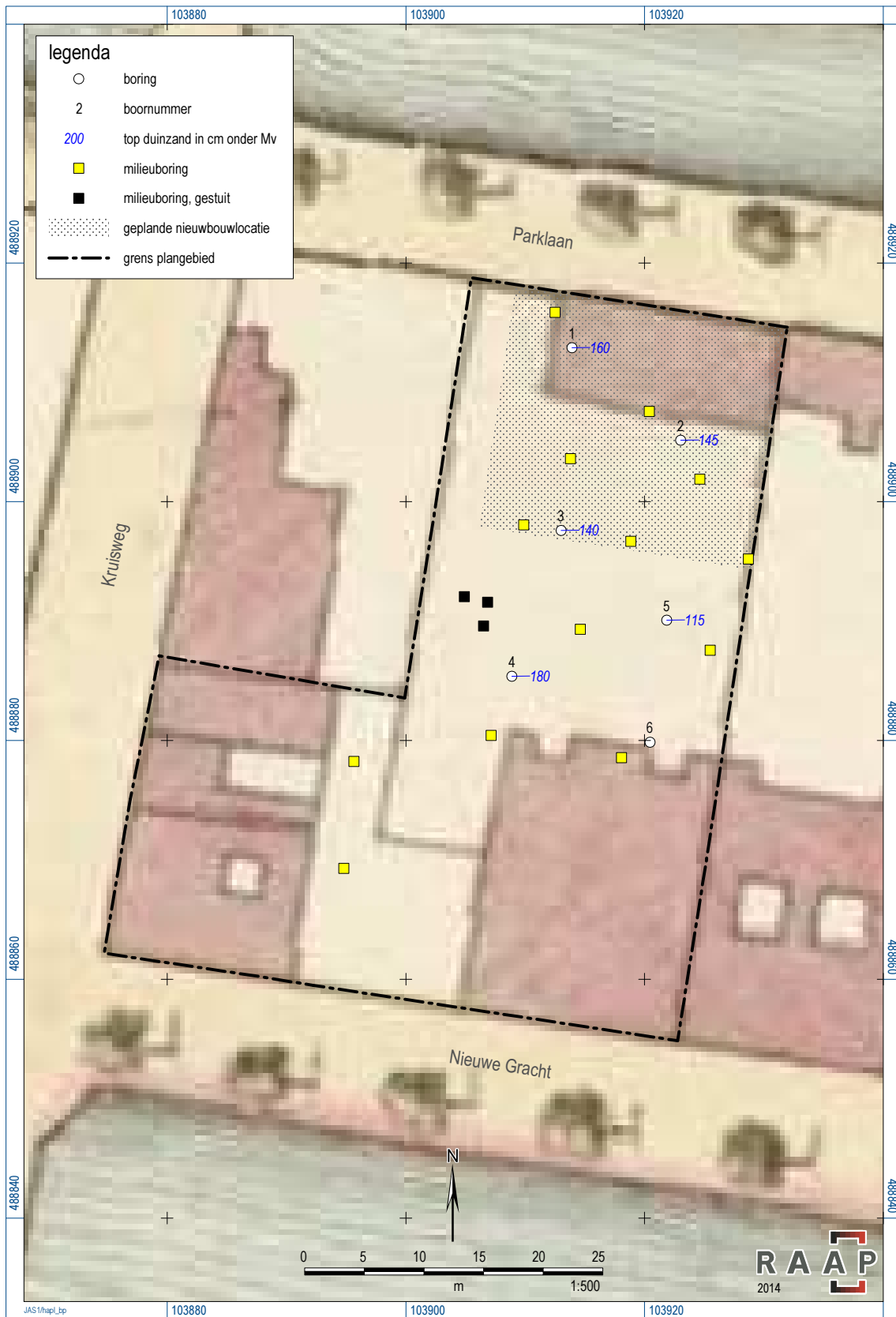
Figuur 2. Ligging van het plangebied op de Archeologische Beleidskaart Haarlem (bron: Gemeente Haarlem, 2009).

Figuur 3. De globale ligging van het plangebied (rood) op de kaart van Jacob van Deventer uit ca. 1560.

Figuur 4. De globale ligging van het plangebied (rood) op de kaart van De Wit uit 1698.

Figuur 5. Boorpuntenkaart, de geplande nieuwbouwlocatie en de boorpunten van het milieukundig onderzoek (De Vries, 2014) geprojecteerd op de kaart van Nautz uit 1822.

Figuur 6. Overzicht van het noordelijke deel van het plangebied, dat is voorzien van bestrating. Links bevinden zich de garageboxen en rechts de trafo.

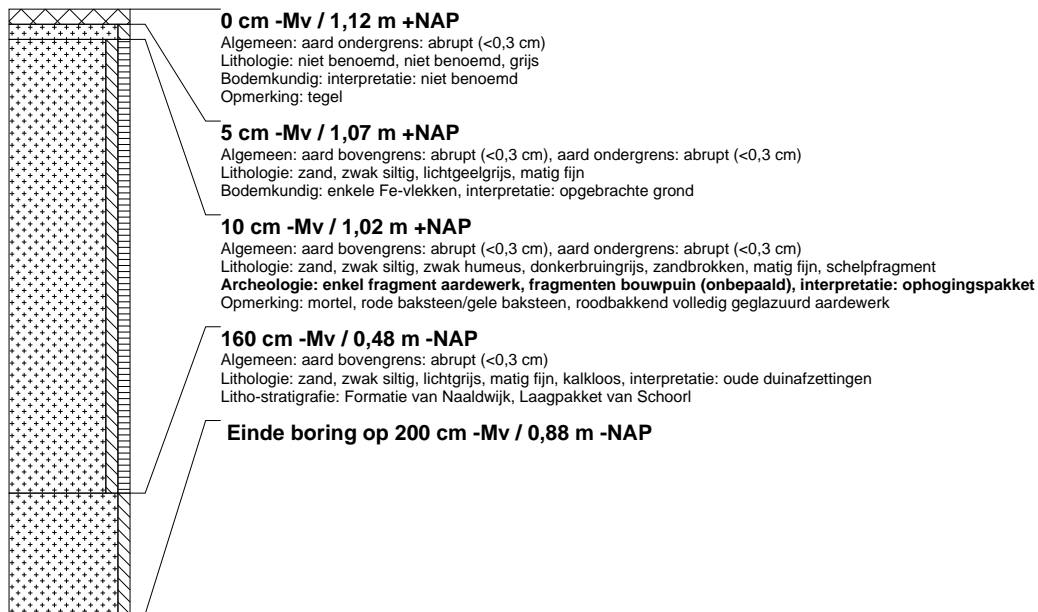

Figuur 7. Overzicht van het zuidelijke deel van het plangebied, dat in gebruik is als tuin. Op de achtergrond is de zuidgevel van het bisschoppelijk paleis (Nieuwe Gracht 80) zichtbaar.

Bijlage 1: Boorbeschrijvingen

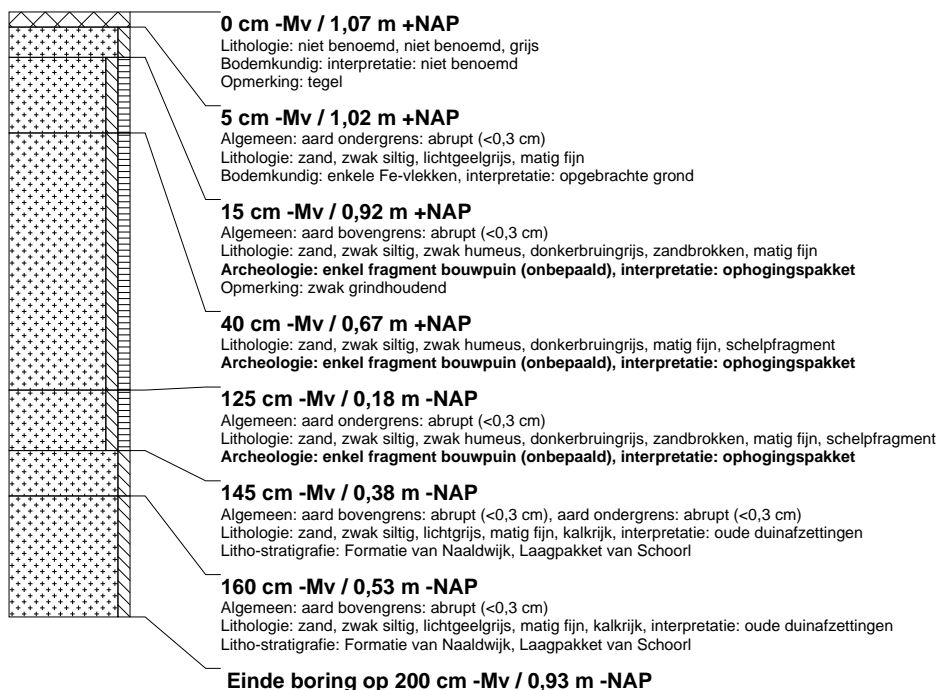
boring: HAPL-1

beschrijver: SW/FW, datum: 6-8-2014, X: 103.913,92, Y: 488.912,89, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 25A, hoogte: 1,12, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Haarlem, plaatsnaam: Haarlem, opdrachtgever: M7 development, uitvoerder: RAAP West

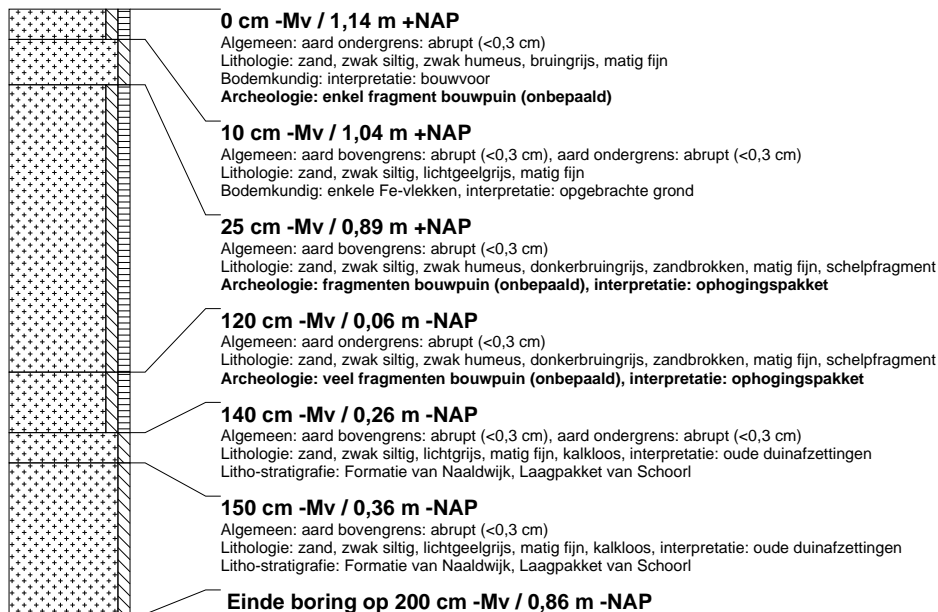
boring: HAPL-2

beschrijver: SW/FW, datum: 6-8-2014, X: 103.923,01, Y: 488.905,15, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 25A, hoogte: 1,07, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Haarlem, plaatsnaam: Haarlem, opdrachtgever: M7 development, uitvoerder: RAAP West

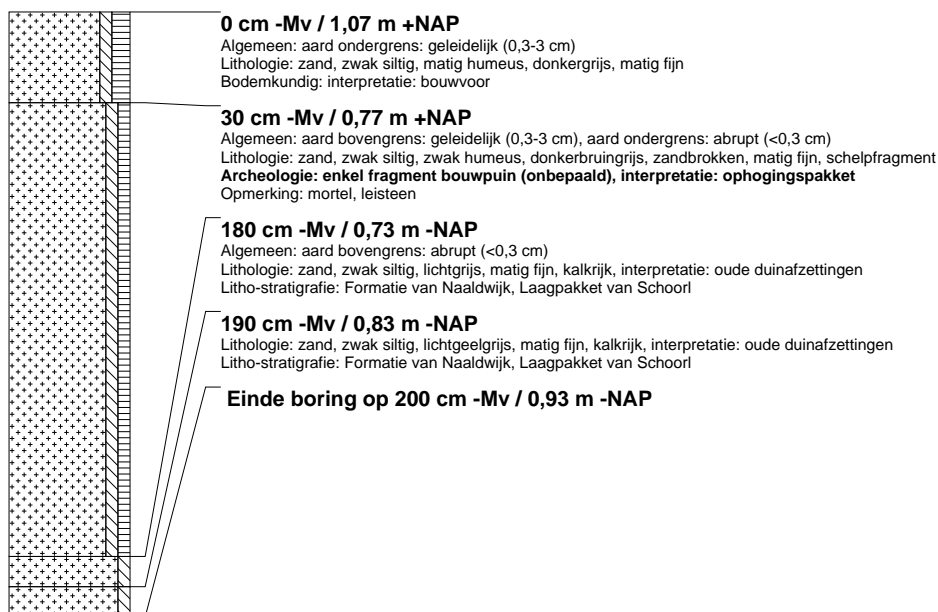
boring: HAPL-3

beschrijver: SW/FW, datum: 6-8-2014, X: 103.913,00, Y: 488.897,59, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 25A, hoogte: 1,14, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, vondstzichtbaarheid: matig, provincie: Noord-Holland, gemeente: Haarlem, plaatsnaam: Haarlem, opdrachtgever: M7 development, uitvoerder: RAAP West

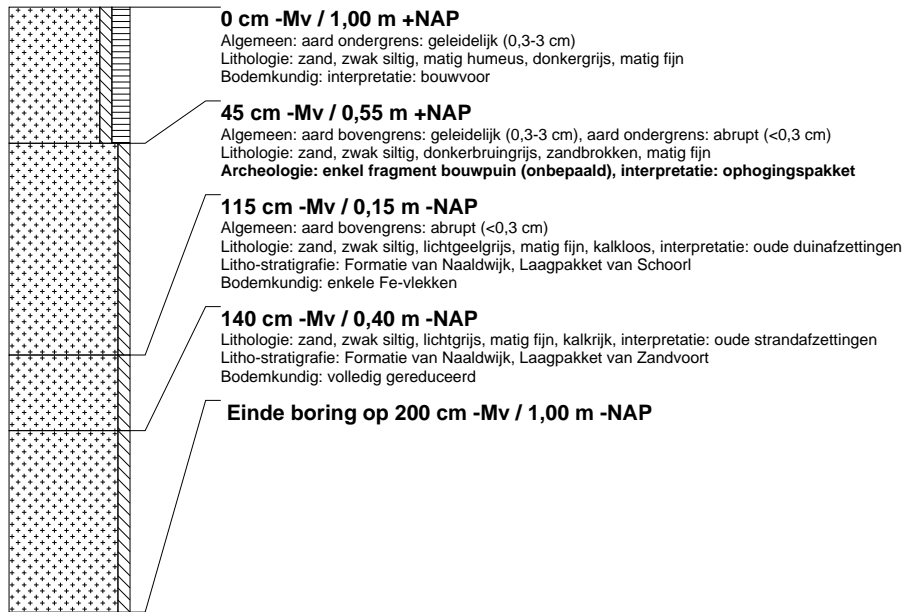
boring: HAPL-4

beschrijver: SW/FW, datum: 6-8-2014, X: 103.908,88, Y: 488.885,38, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 25A, hoogte: 1,07, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Haarlem, plaatsnaam: Haarlem, opdrachtgever: M7 development, uitvoerder: RAAP West

boring: HAPL-5

beschrijver: SW/FW, datum: 6-8-2014, X: 103.921,85, Y: 488.890,08, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 25A, hoogte: 1,00, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Haarlem, plaatsnaam: Haarlem, opdrachtgever: M7 development, uitvoerder: RAAP West

boring: HAPL-6

beschrijver: SW/FW, datum: 6-8-2014, X: 103.920,45, Y: 488.879,86, precisie locatie: 1 cm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 25A, hoogte: 1,00, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: GPS, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: verhard, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Haarlem, plaatsnaam: Haarlem, opdrachtgever: M7 development, uitvoerder: RAAP West

